SPORMETRE
The Journal of Physical Education and Sport Sciences
Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi

DOI: 10.33689/spormetre. 931217

Geliş Tarihi (Received): 01.5.2021 Kabul Tarihi (Accepted): 18.10.2021 Online Yayın Tarihi (Published): 30.12.2021

KRALLIK'TAN CUMHURİYET'E ROMA'DA SPOR

Tolga Şinoforoğlu[1*], Melek Akkurt[2]
[1] Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, KÜTAHYA
[2]Günkırı İmam Hatip Ortaokulu, Beden Eğitimi Öğretmeni, BİTLİS

Öz: Bu çalışmada, Roma Cumhuriyeti dönemindeki sportif uygulamalar ve etkinlikler; amaç, kapsam ve toplumsal yansımalar bakımından değerlendirilecektir. Eski Roma, başta Etrüskler olmak üzere çevre uygarlıklardan harmanlayarak oluşturdukları vücut kültürü ve spor idealini, savaş ve askeri amaçlara odaklı biçimde şekillendirmiştir. Krallık döneminde Etrüskler ile iç içe geçmiş bir yaşam süren Roma'da sportif uygulamalar atlı sporlar ve mücadele sporları etrafında şekillenirken, atletik etkinlikler ile jimnastik ve yüzme gibi faaliyetler de yapılmıştır. Ortak paydanın askeri amaçlar olduğu spor koleksiyonunda cenaze oyunlarında da sıklıkla görüldüğü üzere atlı araba yarışları ve gladyatör dövüşleri ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde bitmek bilmeyen savaşların halk üzerinde yarattığı psikolojik etkileri silmek için düzenlenen halka açık oyunların üç ayağından ikisini oluşturan sportif organizasyonlar, sosyal çatışmaların dindirilmesinin en önemli araçları olmuştur. Çoğunlukla zafer kutlamaları ve dini festivaller çerçevesinde yapılan oyunlar geniş yelpazedeki spor disiplinlerini kapsamış ve sayıları artarak sosyo-kültürel hayatın bir parçası haline gelmiştir. Doğu'daki Helen krallıklarının hakimiyet altına alınmasıyla Roma dünyasında kendisini göstermeye başlayan Antik Yunan vücut kültürü, başlangıçta şüpheyle karşılanmış olsa da Yunan kökenlilerin eğitim alanındaki hegemonyasının da etkisiyle kısa sürede yaygınlaşmıştır. Ancak her ne kadar çıplaklık ve sağlık yönelimli faaliyetler Roma halkı tarafından benimsenmiş olsa da Yunan tarzı atletik yarışmalar rağbet görmemiştir. Geç Cumhuriyet döneminde sporun sosyal etkilerinin farkına varan diktatörler tarafından gün geçtikçe artan sayı ve büyüyen organizasyonlarla oyunlar politikanın ana enstrümanlarından biri olmuştur. Politik anlamda oyunları en etkin biçimde kullanan Sezar döneminde devleşerek haftalar boyu süren çılgın sportif organizasyonlar, diktatörlüğün ve takip edecek imparatorluk döneminin en önemli betimleyicilerinden biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Roma Cumhuriyeti, Spor, gladyatör dövüşleri, atlı araba yarışları, Etrüskler

SPORTS IN ROME FROM THE KINGDOM TO THE REPUBLIC

Abstract: In this study, sportive practices in the era of the Roman Republic will be evaluated in the terms of aim, content and the reflections they had on the society. Ancient Rome shaped the body culture and sport ideals they had blended from the surrounding civilizations, especially from Etruscans, with the focus on military purposes. During the Kingdom period when the Romans lived closely with the Etruscans, sportive practices evolved around equestrian and competitive sports as well as athletics, gymnastics and swimming. When the common ground was military, just like in funeral games, chariot races and gladiator fights were more emphasized. The psychological attrition caused by the endless wars during the Republican era was rehabilitated mostly with sportive events.The games that were performed related to victory celebrations and religious festivals covered wider range of sports, increased in frequency and became part of sociocultural life. The Ancient Greek body culture, which surfaced after the occupation of Eastern Hellenic Kingdoms, was regarded as skeptical at first but became widespread in short time with the Greek-dominated education. Although nudity and health-oriented activities were adopted by the Roman people, Greek-style athletic competitions did not get popular. In the late Republican era with the dictators realizing the social effects of games, the frequency and the size of sportive activities increased, and sports had become a powerful political tool. The insane sportive events started to held for weeks during the Caesar period became one of the most important reflection of the Roman culture throughout the following imperial era.

KeyWords: Roman Republic, sports, gladiator fights, chariot races, Etruscan.

**Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr*

GİRİŞ

Beden aktivitelerine dair ilk izlere, tabiat güçlerinden korunma, besin temini sağlama gibi temel gereksinimlerin giderilmesine yönelik doğal hareketler olarak adlandırılabilecek, başlarda bilinçsiz ancak zamanla bilinçli hale gelen fiziki beceriler kapsamında primitif topluluklarda rastlanılmıştır. Zamanla zihinsel muhakemenin etkisi ve doğal koşullardaki değişiklikler yerleşik topluma geçilmesini sağlamış ve besin temini şartlarındaki değişim bedensel aktivitelere daha fazla zaman ayrılabilecek serbest zaman kavramını ortaya çıkarmıştır (Akkurt, 2020). Tarım devrimi ile avcı-toplayıcılıktan şehir yaşamına geçilmesi ve insan nüfusunun giderek artması, sahip olunan mal varlığının savunulmasını gerekli kılmış ve fiziksel uygulamalar savaşçı yetiştirmeye odaklanmıştır. Mezopotamya ve Nil Nehri kıyısına konumlanmış nehir medeniyetleri olarak adlandırılan antik dönemin ilk ve yüksek uygarlıkları gerek askeri gerekse rekreatif amaçlı sportif aktivitelerin ilk örneklerini barındırmaktadır (Leonard, 1923). Dönemin şartları ve dini inanışlarına bağlı olarak; su sporları, top oyunları, jimnastik, boğa güreşi, eskrim, boks, güreş, atlı araba yarışları, okçuluk ve koşu yarışları gibi çeşitli sportif aktiviteler ilk uygarlıkların neredeyse tamamında uygulanmıştır (Crowther, 2007). Girit-Miken Uygarlığı ise Ön Asya, Anadolu ve Mısır'da karşımıza çıkan ilk vücut kültürü örneklerinin Batı'ya aktarılmasını sağlamıştır. Antik Yunan Arkaik Çağı'ndan itibaren ise antik çağın en gelişmiş beden eğitimi ve spor kültürünün temelleri oluşturulmaya başlanmıştır. Jimnastik adı altındaki beden eğitimi ve spor uygulamaları sosyo-kültürel yaşamın en önemli parçalarından biri olmakla kalmayıp Klasik Çağ eğitim sisteminin de sacayaklarından biri olmuştur (Alpman, 1972).

Kökeninin Anadolu'ya dayandığına inanılan Etrüskler de öncelleri ve Antik Yunan'dan aldıkları beden uygulamalarını İtalya'ya taşıyarak Roma vücut kültürünün temellerini oluşturmuştur. Başta Yunanlardan örnek alınan cenaze oyunları olmak üzere farklı sportif uygulamaları Etrüsklerden alan Eski Roma, süreç içerisinde devletin karakteristik özelliği olacak askeri uygulamalar çerçevesinde yapılan fiziksel aktiviteleri de bu mirasın üzerine inşa etmiştir (Gardiner, 1930). Batı'nın üzerinde yükseldiği iki uygarlıktan biri olarak kabul edilen Roma'nın farklı alanlarına ilişkin çalışmalar alanyazında yer alıyor olsa da Roma'nın vücut kültürü ve imparatorluk dönemine yansıyan sportif uygulamalarının şekillendiği Cumhuriyet dönemi spor hayatının gelişim safhaları ve toplumsal yansımaları yeterince irdelenmemiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı; Roma Cumhuriyeti'nde fiziksel ve sportif aktivitelerin oluşum ve gelişim süreçleri ile Roma sosyo-kültürel ve politik hayatına yansımalarının değerlendirilmesidir.

Krallık Dönemi ve Roma Vücut Kültüründe Etrüsk Etkisi

Tarih sahnesine egemenlik tutkusuyla çıkan, Latinlerin siyasi birliklerini oluşturarak kurdukları Roma'nın kuruluşu Romulus ve Remus kardeşlerle ilişkilendirilen ve MÖ 753'e tarihlendirilen bir efsaneye dayandırılmaktadır. Romulus'un kardeşini öldürerek başa geçmesi ile başlayan Krallık Dönemi'nde Roma yedi kral tarafından yönetilmiştir. Romulus'un ardından gelen krallar Roma kentinin kuruluş sürecinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Ancak bu krallardan bazılarının Latin kökenli olmadığı bilinmektedir. Örneğin Krallık Dönemi'nin son üç kralı Etrüsk kökenlidir: LuciusTarquinusPriscus, ServiusTullius ve LuciusTarquiniusSuberbus (Kuiper, 2011). Bu durum Roma kökenli olmayanların, alt sınıf mensuplarının ve hatta kölelerin bile siyasi düzeninin en tepesindeki zirveye çıkabilmelerine imkân tanımasının bir gerekçesi olarak görülmektedir (Beard, 2015). Ayrıca mevcut sistem Roma'nın farklı medeniyetlerden etkilenmesinin de başlıca sebeplerinden biridir. Bu kapsamda Roma Devleti'nin kuruluş aşamasındaki beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

anlamlandırılabilmesi için başlangıçta sürekli etkileşim halinde bulundukları ve sportif uygulamalarını benimsedikleri Etrüsklerin[1] incelenmesi gerekmektedir.

İzleri MÖ 9. yüzyıla kadar tespit edilebilen Etrüskler, kuzeyde Armo, güneyde Tiber nehirleri ve batıda Tynhenian deniziyle sınırlanmış, günümüzde İtalya'nın olduğu bölgede yetenekli tüccarlar olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Coğrafi konumunun elverişliliği sayesinde, İtalya'nın güneyinde başta Yunanlılar olmak üzere Akdeniz Havzası'ndaki birçok medeniyetle etkileşim halinde olmuşlardır. Bu durum Yunanlılar, Fenikeliler, Mısırlılar ve Küçük Asya'yı işgal eden medeniyetlerden etkilenmelerine; vücut kültürü, spor ve oyunlarının gelişmesine katkı sağlamıştır (Mechikoff, 2009). Etrüskler, çağdaşlarından daha üstün savaş becerileriyle yarı barbar yerli kabilelere boyun eğdirmeyi başarmışlardır. Üst sınıfı oluşturan ayrıcalıklı Etrüskaristokratları, fethettikleri topraklardaki halkın oluşturduğu alt sınıfı yönetmiş; tarım, ticaret ve sanattaki gelişim ise büyük şehirlerin kurulmasını sağlamıştır (Gardiner, 1930). Antik buluntulara dayanarak; tiyatro ve okuryazarlığa ilgi duyan, mühendislik alanında ilerlemiş, yüksek bir kültüre sahip, gelişmiş bir medeniyet haline gelen Etrüsklere ait stadyumlar, eğitim tesisleri ve spor mekânlarının varlığı bilinmekle beraber ardılı Roma'nın bu tesisleri harap etmesinden dolayı Etrüsklerden günümüze sınırlı sayıda kalıntı ulaştığı görülmektedir. Etrüsk sporunun, rekabet veya atletik mükemmellikten çok eğlenceye dayandığı, sporcuların ise genellikle köleler de dahil olmak üzere düşük bir sosyal sınıfa mensup olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Etrüsklerin Yunan ideolojisinin peşinden gitmedikleri açıktır (Crowther, 2007). Arkeolojik bulgular ışığında, Etrüsk soylularının katıldıkları av ve ziyafetlerde; dans ve binicilik gibi etkinliklerde bulundukları, alt sınıf erkeklerininse köle ya da kiralık oyuncu olarak tutulduğu ve sportif müsabakalarda başarılı olabilmeleri için yemek ve cinsellik benzeri dünyevi zevklerden mahrum bırakıldıkları görülmektedir (Gardiner, 1930).

Birçok konuda olduğu gibi spor açısından da Etrüksler; Yunan ve Roma dünyaları arasında önemli bir köprü vazifesi üstlenmiştir. Örneğin, Yunanlardan aldıkları cenaze oyunları pratiğinin Roma'ya taşınmasının aracısı olmuşlardır (Gardiner, 1930). Ölülerini; duvar resimleri, oyulmuş kabartmalarla süslenmiş ve lüks cenaze eşyalarıyla donatılmış kaya ve taştan mezarlara gömen Etrüskler (Harris, 1972), mezar sahibinin cenazesinde düzenlenen atletik oyunları da sıklıkla bu mezarlarda betimlemiştir. Etrüskler, Homeros'un İlyada'sının XXIII. ilahisinde anlattığı Patroclus'un cenazesindeki gibi çeşitli atlı yarışlar, boks ve güreş etkinliklerinde bulunmuşlardır. Etrüsklerin cenaze oyunlarının yalnızca ölüleri değil, yaşayanları da ilgilendiren bir geçiş ayini olduğu düşünülmektedir. Yarışmalar, danslar ve ziyafetler; toplumun ölümün getirdiği psikolojik çileden kurtulmasına ve geleceği garanti altına almak için güç bulmasına yardımcı olmuştur (Thuillier, 2004).

Etrüsklere dair eserlerin önemli bir kısmını harabeye çeviren Roma'nın hışmından kurtularak günümüze ulaşan nadir kalıntılardan olan Etrüsk mezarları, Etrüsk sporuna dair en önemli kaynakları oluşturmaktadır. 1958 yılında gün ışığına çıkartılan ve barındırdığı çok sayıdaki sportif uygulama tasviri nedeniyle "Olimpiyat Oyunları Mezarı" (*TombdelleOlimpiadi*) olarak adlandırılan MÖ 520 yılına ait mezarda; koşu, disk atma, boks, güreş, yüzme, jimnastik, silahlı mücadeleler, araba yarışları ve çeşitli ahşap engeller üzerinden atlayan insanlar resmedilmiştir (Guttmann, 1986). Bu küçük mezarın iki ana duvarının bir tarafında araba

[1]Etrüsklerin kökenine dair tarihçiler arasında farklı görüşler mevcuttur. Halikarnaslı Dionysius, EtrüsklerinİtalyaÂ'nın yerli halkı olduğunu ileri sürmüş, Herodotos ise Etrüsklerin memleketinin Anadolu'daki Lydia bölgesi olduğunu ifade etmiştir. Modern araştırmacılar ise Etrüsk mezarlarındaki iskeletlerden aldıkları DNA örneklerini farklı bölgelerdeki günümüz DNA'larıyla karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda, Etrüsk DNA'sı en çok Türkiye'den alınan örneklerle benzerlik göstermiştir (Vernesi ve ark., 2004).

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

yarışı diğer tarafında ise boks yapan sporcular betimlenmiştir. Duvar resimlerindeki bir diğer ilgi çekici detay ise Etrüsk oyunlarında sıklıkla kullanılan "Phersu"[2] ile gösterilen bireylerdir. Tasvirlerde, sopalı ve kukuletalı bir adam, phersu takan bir cellat tarafından tahrik edilen vahşi bir köpeğin saldırısına uğramaktadır. Bu tasvir, birçok araştırmacı tarafından Roma gladyatörler dövüşlerinin kaynaklarından biri olarak görülmektedir ve bu vahşi Roma sporunun Etrüsk kaynaklı olduğu hipotezinin önemli delillerinden birini oluşturmaktadır. Bazı araştırmacılar ise gladyatör dövüşlerinin kökenini, Etrüsklerin hakimiyet alanı içindeki Campania'da bulunan MÖ 4. yüzyıla ait, iki yarı çıplak sporcunun ellerindeki silahlar ve kalkanlar ile kanlı mücadelesini resmeden, antik kalıntılara dayandırmaktadır (Poulsen, 1922). Mezardaki bir diğer önemli tasvir, atışını koşarak yaptığı düşünülen bir disk atıcısına aittir. Sporcunun sol kolu önünde ve sağ kolu arkasında betimlenirken, kalçasının ve bacaklarının pozisyonundan koştuğu anlaşılmaktadır. Antik Yunan'daki uygulamalardan biri olan durarak disk atışının aksine koşarak yapılan atış muhtemelen sporcunun elindeki oldukça büyük diski fırlatmak için gerekli gücü kazanmak amacını taşıyor olmalıdır. Etrüsklerin Antik Yunan disk atışını modernize mi ettikleri yoksa yeni bir spor aktivitesine hayat vererek, İtalya'da Orta Çağ'ın en popüler sporlarından biri olan *ruzzola*'nın[3] ilk örneklerini mi uyguladıkları kesin değildir (Gori, 2014).

Etrüsk mezarlarında en sık rastlanılan figürler dönemin en popüler sporu olduğu anlaşılan atlı araba yarışlarıdır. Diğer uygarlıklarda görülmeyen ve muhtemelen Etrüsk icadı olan üç atlı araba yarışı, bir hakem ve olası ödüllerle çeşitli mezarlarda tasvir edilmiştir. Alman arkeologlar tarafından 19. yüzyılda bulunan ve MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen mezarlarda, seyirciler için iki seviyeli izleme alanlarının resimleriyle karşılaşılmıştır. Sanatçılar, Etrüskleri hem atletizm hem de arena müsabakalarını izlerken betimlemişlerdir. Tribünün üst katında, parlak renkli giysiler içinde aristokrat kadın ve erkek izleyiciler, oyunları bir gölgelik altından seyretmektedirler. Romalı tarihçi Livy'e göre, Etrüsklü bir Roma kralı olan TarquiniusPriscus, atlı sporları Etrusia'dan Roma'ya taşımış ve atlı araba yarışları için meşhur *Circus Maximus'*u inşa etmiştir (Crowther, 2007). Latinlere karşı kazandığı zaferi kutlamak için inşa edilen Circus Maximus'da çoğunlukla Etrusia'dan getirilen eğlence (*ludicrum*), atlı sporlar (*equi*) ve boks (*pugiles*) gösterilerine yer verilmiştir (Thuillier, 2017).

TombadelleBighe'de (Atlı Arabalar Mezarı) ise ilk sırıkla atlama örneği kabul edilebilecek bir tasvir bulunmaktadır. Tasvirde elinde sırık bulunan sporcu; hemen önünde sol bacağını esneten sporcunun ayaklarının dibine elindeki sırığı itmektedir (Poulsen, 1922). Sahne muhtemelen bir müsabaka öncesi ısınma hareketlerini yapmakta olan sporcuları resmetmektedir. Helen dünyasının bilginleri ise sırıkla atlamanın ilk örneğinin Antik Yunan savaşçılarının mızraklarının yardımıyla atlarının üzerine atlamalarına dayandırmaktadır. Ancak TombadelleBighe'deki figür bu örnekten tamamen ayrışmaktadır. Çünkü sahnedeki sporcunun atı ve savaş aletleri olmadığı gibi savaş alanında da olmadığı kesindir. Antik çağın sporcuları gibi çıplak olduğu ve önündeki diğer figür de düşünülürsebir spor alanında olduğu da açıktır (Gori, 2014). TombadelleBighe'de cenaze oyunlarını tasvir eden diğer bir motifte ise seyircilerin sayısının çokluğundan anlaşıldığı kadarıyla tek bir ailenin katılımından daha geniş ve farklı sınıflara mensup bir izleyici kitlesi atlı ve atletik etkinlikleri takip etmektedir. Ölen soylunun, Tarquinia şehrinin yöneticilerinden biri olduğu ve diğerlerinin de davetliler olduğu düşünülebilir. Cenaze oyunlarıyla yüceltilenin ise ölen kişi ve ailesinin sosyal konumu olduğu açıktır (Thuillier, 2004).

[2]Phersu; sportif aktivitelerde sıklıkla kullanılan maskeyi ya da bu maskeyi takan ve genellikle sakallı olarak tasvir edilen bireyi nitelendirmektedir.

[3]Ruzzola: Bir hızlanma koşusu içerecek formda tahta bir diskin ya da iyice kurutulmuş tam bir peynir diskinin olabildiğince uzağa fırlatılması hedefli bir spor (Gori, 2014).

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

MÖ 550-500 arasına tarihlendirilen *TombadegliAuguri*'de (Kahinler Mezarı) ise güreşe dair en çarpıcı örnekle karşılaşılmıştır. Burada biri sakallı, diğeri sakalsız iki çıplak güreşçinin mücadelesi görülmektedir (Poulsen, 1922). MÖ 480-470 arasına tarihlendirilen *TombadegliScimmia'*da (Maymun Mezarı) ise çıplak bir güreşçi, tek kolundan yakaladığı diğerini omuzunun üzerinde yere savururken Antik Yunan'dakine benzer biçimde elinde değnek bulunan bir hakem müsabakayı takip etmektedir (Olivova, 1985). Benzer içimde MÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen *Tomba del Colle'*nin de duvarlarını güreş sahneleri süslemektedir (Poulsen, 1922). Siena'daki bir başka kazıda MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen, yangında harap olmuş bir evde iki küçük metal heykelciğe rastlanılmıştır. Ev sahipleri muhtemelen çıkan yangında birçok değerli eşyayı evde bırakmak zorunda kalmışlardır. Heykellerin ilki vücut ağırlığını sol bacağına verip sağ ayağını ileriye doğru uzatan, diz çökmüş çıplak güreşçidir. İkinci tasvirde ise uzun bir sopa tutan tunik benzeri bir gömlek giyen hakem veya antrenör yer almaktadır. Dikkat çekici olan modern güreşte *kol çekme* adı verilen tekniğin (güreşçinin rakibini yere indirmek için kendi ağırlığını kullanması) uygulanmasıdır. Antik Yunan güreşinde benzer bir tekniğin yasak olması, Etrüsk sporunun Yunan'dan ayrıldığının bir diğer kanıtıdır (Warden, 1982). Heykelciklerin bulunduğu evin ise bir Etrüsk güreşçisine ait olma ihtimali oldukça yüksektir. Gardiner (1905) ise çalışmasında modern güreşte "uçan kısrak" olarak bilinen tekniğe ilişkin Etrüsk duvar resimlerine yer vermiştir. Bu teknikte; rakibine hızlı bir şekilde sırtını dönen güreşçi, kolunu omzunun üzerinden çekerek vücudunu bir kaldıraç olarak kullanabilir. Tasvirlerde de bu atışın başlangıç safhası görülmektedir.

Mezarların birçoğunda boksa dair buluntularla karşılaşılması boksun gösteri sporu olarak yaygın biçimde uygulandığını göstermektedir (Gori, 2014). Boksun toplum içindeki yaygınlığı özellikle MÖ 6. ve 5. yüzyıllara tarihlendirilen mezarların bazılarında spora ilişkin tek figür olarak yer almaları ve mezarlardaki konumları bakımından boksa farklı işlevlerin de yüklendiğini göstermektedir. Örneğin Tarquinia freskleri üzerindeki temsil sayısı ve konumlarının giriş kapısının iki tarafında yer alması bakımından mezarları istenmeyen ziyaretçilerden koruma görevi üstlendikleri düşünülmektedir (Thuillier, 2004). Ayrıca birkaç mezarda performans göstermeye hazır cirit atıcı figürleriyle de karşılaşılmıştır. Antik kaynaklarda cirit atmanın sıklıkla pentatlon ile ilişkilendirildiği ve Antik Yunan'da cirit atmanın yalnızca pentatlon kapsamında uygulandığı bilinmektedir. Ancak Etrüsklerde boksun pentatlon içindeki cirit atmanın yerini aldığı düşünülmektedir. Buna kanıt olarak da spor konusunda çoğunlukla Etrüsklerden etkilenen Roma'daki antik pentatlonun Latin formu olan "*certamenquinquertium"*unkoşu, disk atma, uzun atlama, güreş ile boks branşlarından oluşması ve cirit atmayı içermemesidir (Gori, 2014). Bu bağlamda antik kalıntılar göz önüne alındığında, Etrüsklerde cirit atmanın, Antik Yunan'dan farklı olarak, pentatlon haricinde de bağımsız bir branş olduğu düşünülebilir.

TombadegliAuguri'de halat çekmeye dair figürler de bulunmaktadır. Tasvirde kazanıyor gibi görünen, kalçalarına bağladığı ipi büyük bir güçle kendine çekmekte olan bir genç ve sırtı rakibine dönük direnmekte zorluk çektiği açıkça belirli daha yaşlı adam ipi boynuna bağlamış şekilde betimlenmiştir. Halat çekmenin Etrüskler tarafından icat edilmediği, Yunanlılar gibi daha eski uygarlıklarda çeşitli varyasyonlarının yapıldığı bilinmektedir. Ancak halat çekme mücadelesindeki şiddet yalnızca Etrüsklere aittir. İki rakibi birbirinden ayıran çalılar, kaybedenlerin üzerine düşeceği dikenli teller ve her mücadele sonu eti kesilen yarışmacılar bu duruma örnektir (Gori, 1988). Etrüsk mizacında, Romalılar tarafından da ileride paylaşılacak veya miras alınacak bir şiddet çizgisi sürekli var olmuştur. Bu durum Roma'daki halkın eğlencelerinde sıklıkla görülen kan dökmekten zevk almaya yönelik şiddet içerikli mücadele sporlarında kendisini göstermektedir (Harris, 1972).

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

Antik Yunan'da olduğu gibi Etrüsklerde de müziğin sıklıkla sportif etkinliklere eşlik ettiği görülmektedir. Aristoteles, Etrüsk boks maçlarına, av gezilerine, dans ve köle dövüşlerine müziğin eşlik ettiğinden bahsetmiştir. Erkek ve kadınların birlikte yer aldığı silahlı bireyler tarafından halka açık olarak sahnelenen kült danslar, Etrüsk doğasının karakteristik özelliklerini ortaya koymaktadır (Olivova, 1985). Etrüsklerde dinsel festivallerin önemli bir parçasını, Antik Yunan ve Mısır'da da olduğu gibi, atletik yarışmalar oluşturmuştur. Etrüskler, cenaze oyunları ve ölü savaşçılar için düzenlenen kült ritüellerde savaş esirlerini de kurban olarak kullanmışlardır (Mechikoff, 2009). Etrüsk sanatındaki tasvirler ve Herodot'un yazınları, MÖ 540 civarında gerçekleşen Sardunya Deniz Savaşı'nı (Alalia Savaşı) kazandıktan sonra Etrüsklerin çok sayıdaki düşman esirini taşlayarak öldürdüğünü göstermektedir (Thuillier, 2017). Açıkça anlaşıldığı üzere Etrüskler savaş esirlerini ya da diğer mahkûmları kamusal bir eğlence olarak kullanmaktan rahatsızlık duymamıştır. Zamanla festivallere heyecan verici ve dramatik bir boyut katan organize dövüşler sahnelenmeye de başlamıştır. Bu dövüşlerde galip yaşarken, kaybeden nihai bedeli yaşamıyla ödemiştir. Tasvirler vücudu kanla yıkanmış savaşçıları gösterirken; mızraklar, hançerler, kılıçlar ve yumrukların neden olduğu yaralar betimlenmiş ve ölüm darbesinin anı sıklıkla tasvir edilmiştir. Romalılar, MÖ 509'da Etrüskleri mağlup etmelerine rağmen, kan sporları olarak da adlandırılan bu etkinlikleri sürdürmüşlerdir (Mechikoff, 2009).

Varlıklarını devam ettirebilmek için yeterli donanıma henüz sahip olmayan Romalılar, vücut kültürüne verdikleri önem doğrultusunda savaşlar ve diğer nedenlerle ilişki kurdukları komşularından kendilerine yararlı olabilenleri benimsemiş, kendi kültürlerini de çok kültürlü bir yapı üzerine temellendirmişlerdir. Roma'nın askeri eğitim ve savaşa hazırlık amaçlı silah alıştırmalarını da Etrüsklerden aldıkları bilinmektedir (Alpman, 1972). Bu bağlamda Roma'nın gelecekteki başarılarının Etrüsklerden benimsenen askeri becerilere ve Etrüsklerden oluşan vatandaş kitlesine bağlı dayandığı açıktır. Etrüsk kökenli Roma kralı ServiusTullius (MÖ 578-535), kırsal alanlarda geçimini sağlayan halka ayrıcalıklar vererek vatandaş kitlesini oluşturmuş ve silahlanmak için ekonomik güce sahip herkesten destek alarak bir halk ordusu yaratmıştır. 4000 asker ve 600 süvariden oluşan bu güç kayıtlara geçmiş ilk lejyon olarak bilinmektedir. Diğer antik uygarlıklardan farklı bir bakış açısıyla azat edilen kölelerin ve hatta torunlarının bile Roma vatandaşı sayılması vatandaş kitlesinin hızla büyümesine neden olmuştur (Freeman, 1996). Ayrıca gelişmiş bir şehir kültürüne sahip Etrüskleri örnek almaları Roma'nın köyden kente dönüşümünü de hızlandırmıştır. Roma'nın kentsel dönüşümü ise Etrüsk kökenli son üç kral tarafından gerçekleştirilmiş ve böylece MÖ 6. yüzyılda Roma, Etrüsk çizgisinde bir şehre dönüştürmüştür (Kuiper, 2011). Hızla gelişen bir Roma, diğer Etrüsk şehirlerini birer birer yok ederek kendi egemenliğini güvence altına almıştır (Crowther, 2007). Roma'da Krallık Dönemi ise tarihçilerin iyiliksever ve adil krallar olarak tasvir ettikleri ilk altı kralın ardından zalim bir tiran olarak adlandırılan son kral TarquiniusSuperbus'un oğlunun, soylu bir kadın olan, Lucretia'ya tecavüz etmesi sonucu ateşlenen bir halk ayaklanması sonucunda devrilmesiyle sonlanmıştır (Kuiper, 2011).

Cumhuriyet Dönemi'nde Sporun Sosyolojik Yansımaları

TarquiniusSuperbus'un Roma'dan sürgün edilmesiyle sonlanan Krallık Dönemi'nin ardından, yönetim gücü, konsül adı verilen iki üst düzey memur, soylulardan meydana gelen 300 kişilik Senato ile soylular ve halkın birlikte oluşturdukları bir halk meclisi olan *ComitiaCenturiata*'ya geçmiştir (Tellegen-Couperus, 1993). Böylece seçilmiş iki üst düzey yetkilinin yönettiği Cumhuriyet (*Respublica*) kurulmuş, güç ve yetki kraldan, konsül adı verilen kişilere geçmiştir. Ancak konsüllerin elde ettikleri güç karşı konulmaz olmamış, birbirlerinin kararlarına itiraz edebilme hakkına sahip oldukları gibi Cumhuriyet'in diğer

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

organları tarafından da sorgulanabilir olmuşlardır (Tekin, 2008). Roma Cumhuriyeti'nin tanımlayıcısı ve mutlak yasama yürütme organının simgesi ise SPQR (*SenatusPopulusqueRomanus*: Roma Senatosu ve Halkı) olmuştur ve günümüzde halen Roma Belediyesi'nin simgesi olarak kullanılmaktadır (Beard, 2015).[4]

Antik dünyada bir ordu kurma, ona komuta etme ve askeri bir kampı yönetme hakkı (*imperium*) hem askeri hem de siyasi gücün temeli olmuştur. Sürekli ve kapsamlı askeri genişleme politikası, Roma'nın toplumsal yapısında iz bırakarak; sosyolojik temelini oluşturmuş ve değer yargılarını şekillendirmiştir (Olivova, 1985). Roma toplumundaki en yüksek mevki, aynı zamanda en çok toprağa sahip sınıf olan, aristokrasiye ayrılmıştır. Roma sosyal sınıflarının çoğunluğu ise toprakla uğraşan kölelerden meydana gelmiştir. Antik Yunan'daki gibi sistemli bir şekilde olmasa da işlerinin gereği açık havada ve doğal koşullarda beden aktivitelerinde bulunarak sağlıklı, dayanıklı ve kuvvetli bir yapıya sahip olmuşlardır. Vücut güzelliğiyle ilgili yeterli bilgisi bulunmayan Romalılar, gençlere verilen eğitim de dahil olmak üzere, askerlik ve savaşa hazırlık gibi tek taraflı bir amaçla bedene yönelik çalışmalar yapmışlardır (Alpman, 1972). Örneğin yüzmenin ordu için önemli bir değere sahip olduğunu düşünmelerinden dolayı Tiber Nehri'nde ve Trevi çeşmesine giden su kemerlerinde yüzmüşlerdir (Crowther, 2007). Ordu eğitimlerinin ilk safhasında ise çarpışma anında askerlerin yürüyüş düzeninin korunmasının mühim olmasından dolayı *askeri adımla yürüyüş* öğretilmiştir. Bunun için yaz aylarında beş saat süreli 20 millik yürüyüşler gerçekleştirilmiştir. Birliklerin düşmana hücum etmesi gerektiği zaman; elverişli mevkileri hızlı bir şekilde ele geçirmeleri, düşmandan çabuk davranabilmeleri, keşif devriyelerini hızlı bir şekilde yapmaları ve kaçanlara rahatlıkla yetişebilmeleri için koşuya alışkın olmaları gerekmiş, buna bağlı olarak da koşu talimleri yapılmıştır. Askerlerin yüksek engelleri kolaylıkla aşabilmesi için sıçrayış çalışmaları da yaptıkları bilinmektedir (Renatus, 2020).[5] Tüm fiziksel aktivitelerini askerlik ve savaş odağında yapılandıran Roma, savaşlarla geçen yaklaşık 500 yılın ardından MÖ 3. yüzyılın ilk çeyreğinde İtalya Yarımadası'nda siyasal birliği sağlayarak dikkatini Akdeniz üzerine çevirmiştir.

MÖ 264'te bugünkü Tunus Yarımadası'nda yerleşik Kartaca ile yaklaşık 80 yıl sürecek Pön Savaşları başlamıştır. Kartacalı General Hannibal'ın 2. Pön Savaşı'nda İtalya'nın içlerine kadar ilerlemesi ve MÖ 216'da Cannae'de 70.000 Romalıyı katletmesi halkta tanrıların Roma'yı terk ettiği düşüncesinin yerleşmesine ve tanrıların yatıştırılması için kurban törenlerinin düzenlenmesine neden olmuştur (Freeman, 1996). Dini inançlar Roma festival ve oyunlarına da yansımış, Roma Oyunları (ludi), araba yarışları ve tiyatro gösterileri (Olivova, 1985), askeri başarısızlık ve krizlerden kurtulmak için tanrılara toplu adak eylemleri olarak gelişmiştir. Şehri arındırmak, korumak ve sağlığı teşvik etmek gibi farklı gerekçelerle tapınaklar etrafında çeşitli rüstik törenler ve yarışmalar da festivaller takvimine eklenmiştir (Kyle, 2007). Başlangıçta tanrıların gazabından kurtulmak için gerekli görüldüğünde belirsiz aralıklarla gerçekleştirilen oyunlar zamanla yıllık olarak bir düzene bağlanmıştır. Sonraki nesiller oyunlara yeni yarışmalar eklemiş ve oyunların süresini uzatmıştır. Cumhuriyet döneminin sonuna kadar yılda yetmiş altı günün sportif etkinlikleri de içeren bu tarz festivallere ayrıldığı bilinmektedir (Poynton, 1938). Roma'da dini inançlarla bağlantılı olduğu kadar askeri hedefler doğrultusunda şekillenen sportif etkinlikler zaman içerisinde sosyal

[4] Cumhuriyet Dönemi'nin idari ve sosyal yapısı hakkında detaylı bilgi için bkz: Olga Tellegen-Couperus, *A History of Roman Law*, Routledge, London 1993.

[5] Bu askeri eğitimlerin bir başka amacı ise savaş anında; koşarak gelen iyi eğitimli güçlü savaşçılar ile rakibin gözünü korkutmak, karşısındakini kaçırmak veya düşmanını hamle yapmadan evvel tedirginleştirmektir (Renatus, 2020).

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

hayatın en önemli eğlence araçlarından da biri olmuştur. Roma sporunun anlaşılabilmesi için bu üç etkenin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Antik Roma'nın eğlence hayatı üç büyük kamusal gösteriden oluşmuştur: Hipodromlarda yapılan ve en popüleri araba yarışları olan etkinliklerin bütünü *ludicircenses*; başlangıçta hipodromlarda daha sonra arenalarda yapılan gladyatör, vahşi hayvan dövüşleri ve bazen de sahte deniz savaşlarını tanımlayan *munera*; teatral oyunların sergilendiği diğerlerinden daha düşük maliyetli *ludiscaenici* (Piquero ve Vaquero, 2011). Nitekim imparatorluk döneminde yozlaşan toplum yapısı ve çığlık çığlığa bu etkinlikleri takip eden halk dönemin aydınları tarafından da sıklıkla eleştirilmiştir. Eskiden soylu ve yüce işlerle meşgul olan Roma halkı, Cumhuriyet döneminde gelişmeye başlayan bu eğlence kültürüyle (Dürüşken, 1995) ciddi ve yapıcı hiçbir şey yapmadan hayatlarını şarap, kumar ve eğlence sarmalında geçirmiştir. (Piquero ve Vaquero, 2011). Yüzyıllar boyu sosyal yaşamın en önemli etkileşim alanlarını oluşturan bu etkinliklerin en popüleri olan atlı araba yarışlarının izlerini Etrüsk etkisiyle Krallık Dönemi'nin sonundan Cumhuriyet'e takip etmek mümkündür.

Roma'nın kurucusu Romulus'un *Jupiter* onuruna boks, mücadele sporları ve koşu etkinlikleri için tapınak inşa ettirmesiyle başladığına inanılan Roma Oyunları'na (Crowther, 1983) benzer biçimde Cumhuriyet dönemi sportif oyunlarının kökeni de baş tanrı kültünden gelmektedir. MÖ 509 yılında yapılarak Jupiter'e ithaf edilen, Roma'nın üzerine kurulduğu yedi tepeden biri olan Capitoline Tepesi'ndeki olağanüstü *JupiterOptimusMaximus* tapınağının inşası ve Roma'nın en yüce tanrısı için her yıl yapılan Capitoline festivali kapsamındaki atletik müsabakalar (*ludimaximi/Romani*) din ve spor arasındaki ilişkinin de en önemli göstergelerindendir (Uzunaslan, 2010). Ancak Roma'da ilk sportif oyunların, Etrüsk kökenli kral TarquiniusPriscus (MÖ 616-579) tarafından düzenlenen savaş arabası yarışları olduğu bilinmektedir (Kyle, 2007). Tarquinius bu oyunları gelecekte araba yarışlarının en bilindik merkezi haline gelen, kendi inşa ettirdiği, Circus Maximus'ta düzenlemiştir (Crowther, 2007). Nitekim savaş ve askeri odaklı sosyolojik yapılanmanın, fiziksel aktiviteler üzerine kurulduğu Roma'da, bazı sportif etkinliklerin diğerlerinden daha fazla ön plana çıkması ve ilk müsabakaların savaş arabalarıyla yapılması oldukça anlamlıdır. Bu kapsamda; başta araba yarışları olmak üzere atlı sporlar ve gladyatör dövüşleri, idari yapılar değişse de Roma'nın vazgeçilmezleri olmuş, Cumhuriyet döneminden yıkılış sürecine kadar Roma yöneticileri tarafından politik ve sosyolojik amaçlar doğrultusunda şekillendirilmiş ve kullanılmıştır.

Roma'da atlı araba yarışları dışında uygulanan iki tür at yarışına rastlanılmaktadır. Birincisi tek atla uygulanan jokeyin bitişe yaklaşırken atından sıçrayarak yarışı koşarak bitirdiği, ikincisi ise iki atla gerçekleşen jokeyin bir binekten diğerine atlayarak geçtiği yarıştır. Tek at ile yapılan yarışma kısa bir süre Antik Olimpiyat Oyunları'nda da yer alan "*kalpe*/*anabates*" ile oldukça benzerdir ve Yunan'dan alınmış olma ihtimali yüksektir. İki atlı akrobatik "*desultores*"de ise jokeylerin parkurun her turunda binek değiştirdikleri veya son turu yürüyerek tamamladıkları düşünülmektedir. İyi eğitimli atlara ve binicilere ihtiyaç olan binicilik akrobasisi içeren bu yarışları, 6. yüzyıl Etrüsk oyunlarından ödünç aldıkları varsayılmaktadır (Thuillier, 1989). At yarışlarındaki teknik ve kostümlerde Etrüsk etkisi daha çok görülürken, Antik Yunan'ın yansıması kendisini Roma araba yarışlarında göstermiştir (Kyle, 2007). Dionysius'un da savunduğu gibi Yunanlardan ödünç alındığı düşünülen, galiplerin palmiye dallarıyla ödüllendirilmesi geleneği bu düşünceyi desteklemektedir. Bu bakımdan Roma'nın; araba yarışlarındaki rekabet anlayışını Antik Yunan'dan, seyirciye ve seyir zevkine verilen önemi ise Etrüskler'den alarak kendine özgü biçimde harmanladığı kabul edilebilir (Crowther, 1983).

**Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr*

Dönem sikkeleri, mozaikleri ve madalyonlarında sıklıkla betimlenen araba yarışlarının Roma sosyal yaşantısının vazgeçilmez bir parçası olduğu ortadadır. Hakemler tarafından yönetilen ve (kısmen) devlet hazinesince finanse edilen araba yarışlarında, Romalıların hissettikleri coşku, çeşitli sanat eserlerine de yansımıştır (Wiedeman, 2002). Erken Roma heykeltıraşlığında Antik Yunan'dakinin aksine başarılı savaş arabası ekiplerine heykeller yapılmadığı, ancak zamanla Yunan anıtlarının, Roma'da galipler için yapılan zafer heykellerinin yapımına yol açtığı düşünülmektedir (Rawson, 1981). Antik Çağ'ın en büyük hipodromu olan 250.000 kişilik Circus Maximus'un ortasındaki *spina*[6] döneminin en önemli sanat eserlerine ev sahipliği yapmıştır. İmparatorluk döneminde Mısır'dan getirilen iki obelisk ise hipodromun ihtişamını daha da artırmıştır (Polzer, 1965).

Gladyatör dövüşleri, ölü atalara borçlu olunan görevler veya haraçlar olarak cenazelerle ilişkilendirilen ayinler ve gösteriler aracılığıyla gerçekleştirilen törenlerdir. Yazar Tertullian, gladyatörlerin kökenine dair; "*Ölülerin ruhlarının insan kanıyla yatıştığı inancıyla, satın almış oldukları kalitesiz esir köleleri kurban etmek için cenaze törenlerinde kullanmışlardır. Satın aldıkları kişiler sahip oldukları silahlar konusunda eğitildikten sonra (eğitimleri, öldürmeyi öğrenmektir!) belirlenen günlerde öldüresiye dövüştürmüşlerdir*". Bu durum; kınama, infaz ve fedakârlık ayinlerinin tümünün, gladyatör oyunlarından önce başladığını, zamanla ritüelleştirildiğini açıkça belirtmektedir. Ölüm dövüşleri, suçluları cezalandırmanın, esirleri elden çıkarmanın, ölülere saygı göstermenin bir yöntemi olarak uygulanmıştır (Kyle, 1998). Bu yüzden bu gösteriler, Roma'da halka açık olarak belirli günlerde düzenlenen yarışmalardan ayrılarak *özel oyunlar* olarak nitelendirilmiştir (Dürüşken, 1996). İlk *gladyatör dövüşleri*, Kartaca ile yapılan Pön Savaşları esnasında MÖ 264'te Marcus ve DecimusBrutus tarafından babalarının cenaze oyunlarında üç çift gladyatör arasında sergilenmiş ve bu tarihten sonra cenaze oyunlarının vazgeçilmez birer parçası olmaya başlamıştır (Gardiner, 1930). Hannibal'a karşı gerçekleşen Cannae Savaşı'ndaki hezimetin ardından MÖ 216'da MarcusAemiliusLepidus onuruna oğulları tarafından düzenlenen cenaze oyunları üç gün boyunca devam etmiş ve 22 çift gladyatör dövüşlerde yer almıştır. Gladyatör dövüşlerinin kamu eğlencesi olarak hızlı gelişiminin bu travmatik yenilgiye dayandırılabileceği ve yöneticilerin halkın memnuniyetini sağlayabilmek için giderek artan sayıda savaş esirini dövüşlere dahil ettiği düşünülmektedir (Bishop, 2017). Kyle (1998), güvensiz Romalıların acımasız şiddet gösterileriyle rahatlatılarak Cannae yenilgisinin etkilerinden kurtuluşun yolunu aradıklarını ve gladyatör dövüşlerinin büyümesine güçlü bir ivme kazandırdığını savunmaktadır. Böylece cenaze törenleri vasıtasıyla halka açık eğlenceler ile siyaset arasında güçlü bir bağlantı da kurulmuştur. Mevcut durum giderek artan gladyatör sayılarıyla dövüşlere yansımıştır. MÖ 200'de MarcusValeriusLaevinus'un cenazesinde 25 gladyatör çifti, MÖ 183'de PubliusLiciniusCrassus'un cenazesinde ise 60 çift gladyatör dövüştürülmüştür (Bishop, 2017). MÖ 146'da Roma'nın zaferi ile sonuçlanan Pön Savaşları'nın ardından siyasi istikrarın yeniden sağlanmasıyla birlikte zenginleşen soylu sınıf ve gelişen ekonomi askeri alanda yenilikleri beraberinde getirdiği gibi sosyal yaşamı da değiştirmiştir (Köhne, 2000). Pön Savaşları süresince halkın en önemli eğlencelerinden biri olan gladyatör dövüşleri Roma kültürünün vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Ancak Akdeniz'in batısını fetheden Roma'nın odağına Doğu'yu alması Roma'nın yeni bir vücut kültürüyle tanışmasının yolunu açmıştır.

Roma'da Helenistik Sporların Görünümü

MÖ 6. yüzyılın sonlarında Roma, Cumhuriyet Dönemi'ne girerken, doğusundaki Antik Yunan, kendi Klasik Çağı'nda, her alanda uygarlığının zirvesine ulaşmıştır. Roma'nın önce

[6] Arenanın yarış parkurunun ortasında boylamasına uzanan, içinde genellikle dikili taşlar, heykeller ve sanat eserlerini barındıran bariyer.

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

İtalya'da birliği sağlayıp daha sonra Akdeniz'e açılarak genişleme politikası izlemeye başladığı dönemde ise Antik Yunanuygarlığı gerileme dönemine girmiştir. Başlangıçtan itibaren hiçbir zaman siyasal birliği sağlayamayan Yunan şehir devletleri, baş gösteren Pers tehlikesi altında MÖ 337'de Makedon Kralı II. Philip'in önderliğinde birleşerek Yunan Birliği'ni (*Panhelenizm*) oluşturmuştur. II. Philip'in ölümünden sonra başa geçen III. Alexander (Büyük İskender) (MÖ 336-323) on üç yıl gibi kısa bir sürede önce Pers İmparatorluğu'nu mağlup etmiş, ardından da Hindistan'a kadar uzanan *Makedon İmparatorluğu'*nu kurmuştur (Şinoforoğlu, 2020). Büyük İskender Doğu Seferi'nde Yunan kültürünü de yanında götürmüş, beden eğitimi ve spor faaliyetlerini imparatorluğun Hindistan'a kadar uzanan şehirlerinde kurdurttuğu spor tesisleriyle geniş bir coğrafyada yaygınlaştırmıştır (Aytaç, 2018). Yeni yayılım alanlarında beden eğitimi ve spor Yunan kültürüyle özdeşleştirilmiş ve jimnastik faaliyetleriyle ortak bir Helen kültürüne sahip olma anlayışından yola çıkılarak Yunan benzeri spor faaliyetleri fethedilen topraklarda hızla yükselişe geçmiştir (Murray, 2015). Uygarlığının başlangıcından itibaren çağlar boyunca anlamı ve içeriği farklılıklar gösterse de Antik Yunan idealinin zirvesini temsil eden, "iyi" ve "güzel" olarak tanımlanan "ideal insan" (*kalokagathia*), Yunan Klasik Çağı'nda (MÖ 500-300) soylulara özgü olmaktan çıkmış ve eğitim yoluyla halkın tamamı için ulaşılabilir olmuştur. Eğitimin üç temel ayağından birini oluşturan beden eğitimi; fiziksel beceriler ve güzelliğin yanında sosyal davranış ve bilgeliğin de aracı kabul edilmiştir (Yıldıran, 2011). Ancak Helenistik Çağ (MÖ 323-30) ve takip eden Roma Dönemi'nde (MÖ 146 – MS 500) ideal insan anlayışındaki değişim, jimnastiğin eğitim içeriğini kaybederek sağlığın korunması ve iyileştirilmesi odağında estetik yönelimli gelişmesini ve yarışmacı spor anlayışının önemini kaybetmesine neden olmuştur (Şinoforoğlu, 2020). Fiziksel etkinliklerindeki algının yön değiştirmesi, entelektüellerin yarışmaya olduğu kadar izlemeye de giderek daha az ilgi duymasıyla sonuçlanmıştır. Atletik festivaller; alt sınıflar için bir eğlence aracı olmaya doğru yönelirken, dramatik ve heyecan verici, kaba kuvvet ve şiddete dayalı müsabakalar seyirciler tarafından daha fazla ilgi çekmeye başlamıştır (Olivova, 1985).

Helenistik Çağ'ın sportif etkinliklerinde Antik Yunan spor ideali eski ihtişamından kopmaya başlamış; birçok şehir devleti statü ve tanınma için bir araç olarak atletik rekabeti kullanmıştır. Bu doğrultuda organizasyon sayıları giderek artmış, geleneksel atletik festivaller haricinde çok sayıda yerel ve bölgesel yarışmalar yapılmaya başlanmıştır (Kyle, 2007). Organizasyon komiteleri ve devletler tarafından sporculara verilen para ödülleri ve sağlanan ayrıcalıklar, sporcuların jimnastiği vücut kültüründen ziyade maddi kazanç amacıyla yapmalarını beraberinde getirmiştir (Şinoforoğlu, 2020). Bu tutum beraberinde profesyonel meslek atletiğini getirmiş ve yarışmacı sporun anlam kaybına uğrayarak maddi kazançların ideal beden kültünün önüne geçmesi veKlasik Çağ'ın sonlarından itibaren Helenistik Çağ'a aktarılacak biçimde yarışmalarda erdemsiz davranışların artmasıyla sonuçlanmıştır (Yıldıran, 2014). Şehir devletlerinin kişisel hırsları nedeniyle; yarışma alanlarının kutsal alanlardan uzaklaştırılması ve Antik Yunan oyunlarının temeli olan tanrılara oyunları ithaf etme yerine, kahramanlar veya yöneticiler adına oyunlar düzenlenmeye başlanması; kült değerlerin zedelenmesine, ardından da yarışmacı temel prensiplerin yol olmasına neden olmuştur (Kyle, 2007).

Roma ve Antik Yunanarasındaki sportif anlamda ilk ilişki ise MÖ 229'da Yunan şehirlerine saldıran İliryalılar'a karşı yaptıkları yardımlardan dolayı Romalılara MÖ 228'de düzenlenen Isthmia Oyunları'na katılma ayrıcalığı verilmesiyle başlamıştır (Kyle, 2007). Ancak Yunan vücut kültürünün Roma'daki ilk temsili MÖ 186'da General FulviusNobilior'un Kuzey Yunanistan'daki zaferinin ardından gerçekleştirdiği festivaldeki yarışlara Yunan atletlerini de davet etmesiyle gerçekleşmiştir (Miller, 2004). MÖ 167'de ise L. Anicius, Amfipolis'te inşa

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

ettirdiği sahnede düzenlediği zafer festivaline Yunanistan'dan müzisyen, sanatçı, dansçı ve boksörler çağırmıştır. Burada da Roma kabalığı kendini göstermiş, yalnızca sahnedeki dört boksör değil müzisyenler de birbiriyle dövüştürülmüştür! Romalı tarihçi Livy ise Konsül AemilliusPaulus'un aynı yıl Amfipolis'te düzenlediği Yunan yarışmalarında Romalıların oldukça deneyimsiz olduğunu aktarmaktadır (Crowther, 1983). Ancak Yunan vücut kültürü ve atletik yarışmalarını soysuzlaşma döneminde tanıyan Roma, bu etkinlikleri başlangıçta olumsuz karşılamıştır. Özellikle atletlerin yarışmalara çıplak katılması Roma halkına şaşkınlık ve tiksinti vermiştir (Alpman, 1972). Çünkü Roma'nın beden eğitimi ve spora yaklaşımı; Antik Yunan'da olduğu gibi ruh ve beden arasındaki dengenin aracısı ve eğitimin temellerinden biri olmasından ziyade askeri amaçlar doğrultusunda sıkı disiplin altında yapılması gereken etkinlikler şeklinde olmuştur. Roma'nın savaş odaklı askeri düşünsel yapısı, gençlerinin değerli vaktini spor okullarında geçirmesine izin vermemiştir. Ünlü tarihçi Tacitus "*Romalı gençlerin yabancı tatlar alarak zamanlarının çoğunu spor yaparak geçirmeleri yerine, bu iş için harcayacakları enerjiyi ülkenin dış düşmanlarıyla giriştiği savaşlarda harcamaları gerektiğini*" açıkça vurgulamaktadır. Pragmatist Roma için fiziksel aktiviteler yalnızca sağlıklı bireyler yetiştirmek için gerekli olmakla beraber zorunlu olmamış, Yunan'daki gibi bir amaçtan ziyade bir araç olma özelliği taşımıştır. Eski Yunan kültürüne hayran Romalı aydınlar için bile çıplak yapılan sportif etkinlikler bir Romalı için oldukça utanç verici kabul edilmiştir (Dürüşken, 1996).

MÖ 146'da Yunanistan'ı hakimiyeti altına alan Roma, atletik festivallerin prestiji ve Yunan sosyal kültürünün ayrılmaz parçası olan spor tesisleri sayesinde sportif uygulamalarının devamlılığına müsaade etmiştir (Şinoforoğlu, 2020). Ancak Roma her ne kadar Yunan kültürünü kendisinden uzak tutmaya çalışsa da Helenistik krallıkların tamamının Roma hakimiyetine girerek birer Roma Eyaleti haline gelmesi Yunan kültürünün Roma içinde hızla yaygınlaşmasının da yolunu açmıştır (Eyre, 1963). Yunan'dan farklı olarak eğitimin devlet tarafından herkese sağlanmadığı ve yalnızca refah düzeyi yüksek zümrenin çocuklarının özel öğretmenler vasıtasıyla eğitim alabildiği Roma'da, eğitim yapısını bozacağı düşüncesiyle Yunan filozoflar sınır dışı edilmiş ve Yunan öğretmenlerin ders vermesi başlangıçta Senato tarafından yasaklanmıştır. Ancak Roma bu duruma uzun süre direnememiş; Yunan aristokratlar, öğretmenler ve hatta Yunan tanrılarının bile Roma'ya gelmesiyle geleneksel yapı değişime uğramıştır (Aytaç, 2018). Böylece Roma halkı, ülkesi için savaşmaya giderken sabanını kenara bırakıp, düşman sürüldükten sonra toprağına dönen basit çiftçiler olmaktan sıyrılmıştır (Creighton, 2021).

Roma'nın savaşa olan tutkusuyla geliştirdiği ideal insan modeli olan güçlü ve iri kaslı *homequadratos* yaratma gayesi de zamanla kendini Yunan vücut kültürünün büyüleyici gücünden uzak tutamamıştır. Yunan idealindeki vücut güzelliğine değer vermemelerine rağmen fiziksel aktiviteler yoluyla elde edilecek güçlü bireylerin savaşta yararlı olabileceği düşüncesi de bu değişimin yolunu açmıştır. Böylece Yunan etkisiyle beden etkinliklerinin eğitici değeri üzerinde durulmaya başlanmıştır. Dönemin dar görüşlü askerleri bu durumun önüne geçmek için gençleri *palaestra*yerine talimhaneye götürmeye zorlamış, sportif eğitim yerine savaş talimleri yaptırmışlardır. Ancak emirlerle değil de özgür iradeyle yapılan fiziksel aktivitelerin gençlerde yarattığı neşenin başarıyı olumlu etkilediği anlaşılmaktadır. Cicero kişisel izlenimlerini atletlerin yaptıkları egzersizlerde hiçbir yorgunluk ve acıdan kaçınmadığını aktarmıştır (Alpman, 1972). Halk içinde giderek yaygınlaşan Yunan vücut kültürü ve çıplaklık anlayışı, Halikarnaslı Dionysius'un da belirttiği gibi, zamanla Roma'da -entelektüeller için olmasa da- benimsenmiştir. Yunan atletik yarışmaları ise giderek artan sayılarıyla Roma yaşamının kalıcı bir etkinliği haline gelmeye başlamıştır (Crowther, 1980). Fakat Roma, Yunan kültürünü özümsemeye başlarken Yunanistan'daki idari yönetime

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

karışmasa da sporda anlayış değişimine neden olmuştur. Sporun ve atletik festivallerin Yunan kültüründeki sosyal, felsefi ve dini altyapısını kavrayamayan, beden eğitimi ve sporu yalın askeri amaçlar doğrultusunda uygulayan Roma, Antik Yunan sporunun da yönelimini bu istikamete çevirmiştir (Şinoforoğlu, 2020).

Diktatörler Dönemi'nde Roma'da Sporun Politik Yüzü

Doğu'nun da fethinin tamamlanması ve art arda gelen savaş galibiyetleriyle sürekli büyüyen Roma'da soylular arasındaki mevki ve saygınlık çekişmesi devlet içinde büyüyen sefilliğin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Zenginlerin daha fazla toprak talepleriyle küçük çiftçilerin giderek zayıflaması iki sınıf arasındaki gerginliği artırmıştır. Roma'nın profesyonel bir orduya sahip olmadan mülkiyete dayalı sorumlulukları içeren askeri yapısı Roma vatandaşlarının gerektiğinde orduya hizmet etmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum ise vatandaşların asgari miktarda toprak sahibi olması ve toprağı bulunan özgür vatandaşların devlette pay sahibi olduğundan dolayı mülkünü savunması için orduda yer alması gerektiğine dayalı inanç yoluyla sağlanmıştır (Baker, 2012). Ancak süregelen savaşların uzak ülkelerde olması savaş sonrası çiftçilerin mesleklerini devam ettirmesi geleneğine de son vermiştir. Uzun süre bakımsız kalan çiftliklerin ekilemeyecek durumda olması ise askerliğin bir mesleğe dönüşmesine yol açmıştır. Ancak bu durum erken dönemlerdeki güçlü askeri yapının gerilemesine ve böylece zayıflayan askeri sisteme bağlı olarak Romalı asillerin sıklıkla keyfi ve kanunsuz uygulamalarda bulunmasına neden olmuştur (Creighon, 2021).

Sınıflar arasındaki çatışmaların sonucu olarak arkası kesilmeyen iç savaşların yaşanması Senato'nun mutlak otoriteyi seçilmiş diktatörlere altı aylık -uygulamada genellikle çok daha uzun- süre için devretmesiyle sonuçlanmıştır. Cumhuriyet döneminin en bilindik diktatörleri olan Sulla ve Sezar (Tekin, 2008), sportif aktiviteleri ve oyunları politik amaçları doğrultusunda, halkı etkileyerek kendilerinin seçilmesinin bir aracı olarak kullanmışlardır (Köhne, 2000). Sulla (MÖ 82-79), diktatörlüğü boyunca oyunları bir güç gösterisi olarak görerek zaman, para, ilgi ve ustalık gerektirdiğini düşünmüştür. Başta Afrika'dan getirttiği vahşi hayvanlar ve sporcularla oyunlar yelpazesini genişletmiş, gladyatör ve mızrak dövüşlerine yeni bir form kazandırmıştır (Garton, 1964). Sulla, konsül olarak seçildiği MÖ 88'de Pontus Krallığı'na karşı başlayan MithridatesŞavaşları'nın ilk ikisinde elde ettiği zaferleri kutlamak için sıra dışı festivaller düzenlemiş (Smith, 2009), yeğeni tarafından zaferlerinin anısına kurulan *LudiVictoriaeSullae* (MÖ 82) oyunlarının ise yıllık olarak düzenlenmesi amaçlanmıştır (Keaveney, 2005). Birinci (MÖ 89-85) ve İkinci (MÖ 83-81) MithridatesSavaşları'nın ardından Antik Yunan coğrafyası tam olarak Roma dünyasına dahil edilmiştir. Yunan tapınakları ve oyunlarına da büyük bir ilgi duyan Sulla, Olympia, Epidauros ve Delphi gibi kutsal alanları yağmalamış (Kyle, 2007), Antik Yunan'ın merkezi olan Atina'yı harabeye çevirmiş ve Olympieion Tapınağı'nın sütunları (Santangelo, 2007) ile Olympia'daki heykeller ve hazineleri Roma'ya transfer ederek kutsal bir alan inşa etmeye çalışmıştır. Hatta daha da ileriye giden Sulla, Olympia'daki Zeus Heykeli'nin Roma'ya getirilmesini ve diktatörlüğünün simgesi olarak heykelin başının kendi silueti ile değiştirilmesini dahi düşünmüştür (Scambler, 2005). Yunan Tarihçi Appian'a göre MÖ 80'de 175. Olimpiyat Oyunları sırasında oyunların tüm "sporcularını ve diğer etkinliklerini" Roma'ya taşımıştır.[7]Olympia'daki oyunlarda ise dini inanışlarla ilişkisine bağlı olarak yalnızca araba yarışları yapılabilmiştir (Santangelo, 2007).

[7] MÖ 80'de düzenlenen 175. Olimpiyat Oyunları'nın Olympia'dan Roma'ya taşınması meselesi tartışmalara konu olmaktadır. Bazı araştırmacılar Appian'a dayanarak Sulla'nın oyunları Roma'ya taşıdığını söylerken, oyunların ikinci LudiVictoriaeSullae ile aynı zaman denk geldiği ve Roma'daki ödüllerin daha cazip olmasından dolayı tüm sporcuların Roma'ya gitmeyi tercih ettiğini savunanalar da mevcuttur. Bkz. Keaveney, 2005.

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

Sulla'nın ölümünün ardından (MÖ 79) sınıfsal farklılıkların daha da artması ve oyunların politik amaçlar doğrultusunda giderek büyümesi gibi nedenler toplumun ve gladyatör dövüşlerindeki savaşçıların büyük bir çoğunluğunu oluşturan köle sınıfının ayaklanmasına neden olmuştur. MÖ 73'te *Spartacus,*[8] Roma'daki en önemli gladyatör okullarının bulunduğu merkez olanCapua'daki birgladyatör okulundan 70 arkadaşı ile kaçarak başlattığı isyan kısa sürede yeni katılımcılarla 70.000 kişilik bir köle ordusuna dönüşmüştür. Başlangıçta köleleri küçümseyerek durumun ciddiyetine varamayan Senato, arka arkaya alınan mağlubiyetler ve Roma topraklarının önemli bir kısmının isyancıların kontrolüne geçmesinin ardından MÖ 71'de MarcusLiciniusCrassus komutasındaki lejyonlarla isyanı bastırmış ve Spartacus öldürülmüştür (Shaw, 2001). Spartacus'un liderliğini yaptığı isyan, gladyatörlerin ve dövüşlerin askeri açıdan öneminin Senato ve aydınlar tarafından yeniden farkına varılmasını sağlamıştır. Nitekim MÖ 105'te lejyonların kılıç eğitimi için gladyatör okullarından eğiticilerin getirilmesi ve Sulla'nın askerlerinin gladyatör eğitimi alması örneklerinde olduğu gibi dönemin Romalı devlet adamı, bilgin, hatip ve yazarı Cicero da genç askerlerin silah ve taktik açıdan eğitilmesinde gladyatörlerin kullanılması gerektiğini belirtmiştir (Uzunaslan, 2010).

Köle isyanının ardından yönetim mücadelesine yönelik iç savaşların sürdürüldüğü dönemde geleceğin konsülü Sezar, mevki sahibi olabilmenin oyunlardan geçtiğini fark etmesi üzerine MÖ 65'te *CuruleAedile*[9]makamı için aday olmuştur. Seçimler sırasında halka şimdiye kadar görülmedik büyüklükte ve sayıda, gladyatör oyunları ve vahşi hayvan gösterileri düzenleme sözü vermiştir. Sezar'ın niyetinin farkında olan senato gladyatör sayılarını kısıtlamıştır. Ancak bu sınırlamayı umursamayan Sezar, 320 çift gladyatörün katıldığı Roma tarihinin en ihtişamlı oyunlarını düzenlemişlerdir (Wiedeman, 2002). Sezar'ın düzenlemiş olduğu gösterilerin halkın üzerinde bıraktığı olağanüstü etkiyi fark eden Senato, gladyatörlerin gittikçe artan sayılarının senatoya karşı politik bir tehdit haline gelmesini önlemek için oyunların ne zaman düzenleneceği ve dövüştürülecek gladyatör sayısını belirlemeye yönelik yasalar çıkartmıştır. Bu durum kısa bir süre, politikacıların abartı etkinliklerle halkın beğenisini kazanma geleneğini durdurarak daha sade gösterilerle yetinmelerine neden olmuştur (Baker, 2020).[10] Ancak seçimlerde adayların bireysel gladyatörleri işe almaları hatta onları koruma olarak görevlendirmeleri gibi çeşitli bahaneleri sonucunda senatonun önleyici yasaları bir işe yaramamaya başlamıştır (Potter, 2012).

[8]Spartacus (MÖ 106-71), Capua'da gladyatör olmaya mahkûm edilen, Trakya yardımcı birliğinde görev yapmış bir askerdir. MÖ 73'te Roma'ya başkaldırarak özgürlük yolunda silahlı ve toplu ayaklanmalar düzenlemiştir. Spartacus önderliğindeki gladyatörlerin Capua'daki okuldan kaçışlarının ardından kaçak köle ve çiftlik işçilerinde kendilerine katılmasıyla birbiri ardına Roma ordularını yenmişlerdir. Ancak artan sayıları neticesinde ordunun bir arada tutmanın gittikçe zorlaşması sonucu MÖ 71'de Roma ordusuna karşı bir meydan savaşı vermek zorunda kalmışlardır. Savaş sonucunda altmış bin isyancı öldürülmüş, altı bin Spartacus takipçisi çarmıha gerilmiştir. Spartacus'un ise bedeni bulunmamasına rağmen öldüğü kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barry Strauss, *The Spartacus War,* Simon & Schuster, New York 2009.

[9] Halk festivallerini düzenleyen organizatör.

[10]Pompeii'de bulunan Sullan kolonisinin ilk yıllarından kalma bir yazıt ise kanunen oyunlara veya bir anıta harcamak için gerekli olan paradan bahsetmektedir. Bu metin, sulh hakiminin ludiye sponsor olmasını şart koşan bir Pompeii yasası olduğunu göstermektedir. Devletin oyunlara desteğine dair başka bir kanıt ise MÖ 44 tarihli İspanya'daki UrsoSezor Kolonisi Tüzüğü'dür. Bu kanun ile her *duumvir*'in (yargıç), görevi boyunca kendi parasının bir kısmını Jupiter, Juno ve Minerva'nın onuruna gladyatör veya ludiscaenici gibi halka açık bir gösteriye harcaması gerekmiştir. Ayrıca tüzük, yargı organının bu oyunlarda uygulanacak performans türünü seçebileceğini ve maliyetin bir kısmının kamu fonlarıyla ödeneceğini belirtmektedir. Ancak Cumhuriyetin sonlarındaki gladyatör dövüşlerinin yalnızca soyluların cenaze oyunlarında yapılan özel etkinlikler olduğu ve devlet tarafından desteklenmedikleri varsayılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KatherineWelch, "The Roman Arena in Late-RepublicanItaly: A re-evaluation", *Sport in theGreekand Roman Worlds*, Ed. Thomas F. Scanlon,Oxford UniversityPress, United Kingdom, 2014.

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

MÖ 58'de M. Scaurus, Circus Maximus'un seyrici kapasitesini 80.000 kişiye çıkarmış ve Yunan benzeri atletik müsabakalar düzenlemiştir. MÖ 55'te ise Konsül Pompey siyasi popülaritesini arttırmak için kendi amfi tiyatrosunu inşa etmiş, Circus Maximus'ta sportif ve müzikal yarışmalar ile vahşi hayvan gösterileri ve binicilik etkinlikleri düzenlemiştir. Ancak tiyatro alanının yetersiz olması nedeniyle Yunan tarzı atletik etkinliklerde yalnızca boks, güreş ve pankrasyon gibi mücadele sporlarına yer verilebilmiştir (Crowther, 1983). Ancak bu etkinlikler başarısız olmuştur. Gladyatör dövüşleri, atletik yarışmalar ve vahşi hayvan gösterilerine bir servet harcayan Pompey, oyunların başarısızlığını ve tüm parasını boşa harcadığını kabul etmiştir. Cicero, oyunların başarısızlığının bir nedenini ise Roma halkının vahşi hayvan gösterilerindeki fillere acımasına bağlamaktadır. Ancak vahşi hayvan dövüşleri ve gösterilerinin oldukça popüler olduğu Roma'da fillere acınması birçok araştırmacıya anlamsız gelmektedir (Crowther, 2007). Benzer şekilde Konsül Curio'da MÖ 53'te siyasi destek kazanmak için eski konsül babasının cenazesinde arka arkaya sergilediği atletik gösteriler ve gladyatör savaşlarında nihai amacına ulaşamamıştır (Crowther, 1983). Ayrıca Curio, MÖ 52-51'de yarı dairesel yapıya sahip hareketli amfi tiyatro yaptırmıştır. Bu sayede öğleden önce sanatsal performanslar sergilenen tiyatroda, öğlenden sonra gladyatör dövüşleri yapılabilmiştir (Köhne, 2000). Sportif etkinlikler ve gladyatör dövüşlerinden politik beklentilerini karşılayabilen ise Jül Sezar olmuştur (Alpman, 1972).

MÖ 1. yüzyılın ortalarında Roma iki büyük hırslı politikacının amansız mücadelesine sahne olmuştur. Pompey ve Sezar'ın mücadelesi Roma soylu sınıfını da bölmüş, uzun süren kanlı iç savaşın ardından MÖ 46'da devletin başına geçerek Lepidus ile birlikte konsül olan Sezar, zaferini kutlamak için haftalar süren oyunlar düzenlemiştir (Köhne, 2000). MÖ 45'te tek başına konsül olan Sezar, kızı Julia anısına düzenlediği gladyatör dövüşlerinde, mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla, *lanista*'ların (gladyatörler eğitimcisi) yanı sıra dövüş deneyimi olan senatör ve binicilerden de yeni aldığı gladyatörleri eğitmelerini istemiştir. Bu durum MÖ 1. yüzyılda, Roma soyluları arasında başkalarını eğitebilecek düzeyde kendilerini yetiştirmiş binicilerin ve senatörlerin bulunduğunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. (Wiedeman, 2002). Sezar'ın ölüm cezasına çarptırılmış gladyatörleri ajanları vasıtasıyla himayesine alarak gladyatör koleksiyonunu her geçen gün büyütmesi ve onlara oldukça iyi davranması, gladyatörlerin sadakatini kazanmasını sağlamıştır. Cicero da Sezar'ın gladyatörlerini, politik rakiplerine ve senatonun kendisine karşı görüşlerine karşı bir koz olarak kullandığını aktarmaktadır (Uzunaslan, 2010). Politik amaçları doğrultusundaki sosyal getirileri bakımından halk eğlencelerinde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan Sezar; Forum, Capitulium ve Circus Maximus gibi etkinlik mekanlarına yatırımlar yaparak, yenilerinin de inşasına öncülük etmiştir (Uzunaslan, 2010). Bunun için Circus Maximus'ta düzenlediği sahte kara ve deniz savaşları için her biri beş yüz piyade, yirmi fil ve otuz süvariden oluşan iki orduya yer verebilmek için bariyerleri kaldırtmıştır (Gardiner, 1930; Crowther, 2007). Jül Sezar, genellikle üç gün süren büyük yarışma şenliklerine soylu çocukların da katılmasını önermiş, gösterilerde Anadolu'da görmüş olduğu Truva-cirit oyunu ile boğa atlamalarını uygulatmıştır (Alpman, 1972). Circus ve arenalardan oluşan bir şehre dönüşen Roma'da asaleti kutlanan tek bir adam vardı: Sezar (Crowther, 2007).

Oyunların sayısının sürekli artması; aristokratlar arası rekabeti, oyuncular için ise para ve bağımsızlık anlayışını geliştirmiştir. Bu durum başarılı suikastlar için de gerekli zemini sağlamıştır (Potter, 2012). Roma'nın sürekli yükselen ismi Sezar ve başarıları, Senato'nun MÖ 44'te kendisini ömür boyu diktatör ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak Sezar bununla yetinmeyip kendi hükümdarlığını tamamen kurmak istemiştir. Bu sebeple, kendisini kral ilan etme planlarıyla birlikte halkında desteğini alarak Roma'nın yönetim yapısını cumhuriyetten monarşiye çevirmeye niyetlenmiştir. Ancak başta MarcusJuniusBrutus olmak üzere Sezar'ın

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

arkadaşlarının da içerisinde bulunduğu bir grup senatörün MÖ 44'te gerçekleştirdikleri suikast sonucunda Sezar hayatını kaybetmiştir. Bu durum 13 yıl sürecek bir iç karışıklığa neden olmuş, Sulla döneminden itibaren süre gelen savaşlardan bıkan halk eski yönetim biçimine olan saygısını kaybetmiştir. Halk, kargaşayla geçen iç mücadelelerin sonucunda MÖ 31'de rakiplerine galebe çalan Sezar'ın evlatlık oğlu Oktavianus'u (Augustus) takip etmiştir. Böylece Roma'nın yönetimi hukuken olmasa da gerçekte Cumhuriyet olmaktan çıkmış ve tek adam yönetimine dönmüştür (Creighton, 2021).

Augustus, MÖ 27'de kurnaz ve becerikli bir politikayla fiili tek adam yönetimini hukuki zemine de oturtarak Roma tarihinde İmparatorluk Çağı'nın başlatmıştır. Augustus, tüm iç çekişmelerin ve yaşananların ardından günahlardan arınma, kitlesel canlanma ve yenilenme gibi sebeplerden dolayı MÖ 17'de *Yüzyıl Oyunları (LudiSaeculares)* adı verilen şenlikleri düzenlemiştir. Oyunlar için haftalar önce hazırlanılmaya başlanılmış; kült mekânlarda üç gün sürecek kurban törenleri, yedi gün boyunca savaş arabası yarışları, trajedi ve komediler, hokkabazlık gösterileri, vahşi hayvan avları düzenlenmiştir. Böylece şenlikler vasıtasıyla *Roma vatandaşlarının cumhuriyetinin yeniden kuruluşu* düşüncesini pekiştirmiştir. Ancak Augustus'un asıl amacı Roma tarihinin en büyük devrimini Yüzyıl Oyunları'nın olağanüstü aldatmacasının gölgesine gizlemek olmuştur (Baker, 2012). İmparatorluk haline gelen yönetim biçimi ise MS 5. yüzyılın sonralarına doğru Roma çökene kadar sürdürülmüştür (Olivova, 1985).

SONUÇ

Antik Çağ'ın en önemli iki uygarlığından biri olan Roma'nın Eski Dünya'da yüzyıllar boyu süren hakimiyetini çevre uygarlıklar ve fethettiği topraklardan harmanladığı sürekli gelişim gösteren kültürüne dayandırmak mümkündür. Beden eğitimi ve sportif aktiviteler bağlamında aynı coğrafyayı paylaştığı Etrüsklerden etkilendiği ve bu etkilenimin sonucu olarak çağının diğer yüksek uygarlığı Antik Yunan'dan farklı bir kulvar takip ettiği açıktır. Roma sporunda sıklıkla gözlemlenebilen Etrüsk izlerinin genellikle savaş bağlantılı, şiddet içerikli sporları kapsadığı ve Antik Yunan'ın atletik sporlarının askeri temelli devlet yapısında pek rağbet görmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Antik Yunan'daki bazı sporların yeni varyantları ile özgün sportif etkinliklere de rastlanılmaktadır. Bu çerçevede cenaze oyunları kökenli sportif etkinlikler genellikle atlı sporlar ve başta gladyatör dövüşleri olmak üzere mücadele sporları üzerine odaklanmıştır. Sporcu ölümlerinin sıklıkla yaşandığı bu mücadele sporlarında ise kölelerin ve savaş esirlerinin kullanılması, Roma'nın askeri gücünü halka yansıtmanın bir aracı olduğu gibi halk orduları anlayışı üzerine temellendirilen ordunun mensuplarının bu tür etkinliklerde telef olmamasını da sağlamış olmalıdır. Halkın ise bir nevi savaş tatbikatı sayılabilecek gladyatör dövüşleri ve atlı araba yarışlarına yoğun ilgisi de oldukça anlaşılırdır.

Yaklaşık yarım milenyum süren savaşlar sonucunda İtalya'da siyasi birliği sağlayan ve ardından sürekli ve kapsamlı bir askeri genişleme politikası izleyen Roma'da bedensel uygulamalar da bu anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. Büyük çoğunluğunu işçi ve kölelerin oluşturduğu toplumun bireylerinin sürekli olarak açık havada ağır iş yükü ile çalışması fiziksel performans bakımından gelişmelerini ve zinde kalmalarını sağlamıştır. Eğitimin ayrıcalıklı soylu sınıfı özelinde verildiği Roma'da halkın, askeri eğitim dışında, beden eğitimi ve spora bilinçli ve aktif katılımından söz etmek pek mümkün değildir. Ancak sportif etkinliklere seyirci olarak pasif katılımının ise Antik Yunan ile kıyaslandığında çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle sportif etkinlikler özellikle Cumhuriyet döneminden itibaren idari erk tarafından sosyolojik nedenler göz önüne alınarak yapılmıştır. MÖ 3. yüzyılda Pön Savaşları'nda alınan başarısız sonuçlarının ardından kendilerini terk

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

ettiklerini düşündükleri tanrılara bir adak olarak sunulan oyunlar aynı zamanda toplumun moralini yükseltmenin de aracı olarak kullanılmıştır. Sportif etkinliklerin halk üzerindeki etkisinin farkına varan Roma iktidarı ise zamanla oyunların programını ve süresini genişletmiş, düzensiz aralıklarla yapılan oyunları yıllık bir düzene bağlamıştır. Böylece kült uygulamalar etrafında doğup askeri hedefler doğrultusunda şekillenen sportif etkinlikler, sosyal hayatın en önemli eğlence aracına evrilmiştir.

MÖ 146'da Antik Yunan'ı hakimiyeti altın alan Roma doğal olarak Yunan vücut kültürü ile de daha yakın bir ilişki içine girmiştir. Başlangıçta özellikle çıplaklığın Roma halkı tarafından tiksindirici ve utanç verici olarak görülmesine rağmen Antik Yunan vücut kültürünün sağlığın sürdürülmesi üzerindeki olumlu etkileri ve sağlıklı bireylerin pragmatist Roma tarafından askeri amaçlar bakımından önemi göz önüne alınarak zamanla benimsendiği görülmektedir. Roma'nın sürekli devam eden askeri yayılma politikası göz önüne alındığında beden faaliyetlerinin zaten sınırlı bir zümrenin sahip olduğu eğitim olanakları içerisinde yer almaması ve disiplin odaklı yalın askeri eğitim içinde kullanımı oldukça anlaşılırdır. Roma ve Antik Yunan arasındaki etkileşimin ise çift yönlü olduğu gayet açıktır. Roma, Antik Yunan vücut kültürüyle her ne kadar yozlaşma döneminde tanışmış olsa da Doğu'nun fethinin ardından eğitimde yükselen Helen hegemonyasının da etkisiyle süreç içerisinde Yunan atletik sporları toplum tarafından benimsenmiştir. Ancak iktidar gücüne sahip Roma'nın Antik Yunan'daki sporun ve atletik festivallerin; sosyal, felsefi ve dini altyapısını anlayamayarak, Yunan vücut kültürünü yalın askeri amaçlara doğru yönelttiği açıktır.

MÖ 1. yüzyıldaki diktatörler çağında toplun içindeki sınıfsal çatışmalar isyanları da beraberinde getirmiş, toplum içerisinde yükselen huzursuzluk ortamı sportif etkinliklerin halk üzerindeki etkinliğini fark eden yöneticiler tarafından politik amaçlar doğrultusunda kullanılmasını sağlamıştır. Sulla döneminde Helen etkisiyle atletik sporlarda da bir artış görülürken, Roma'nın popüler sporları atlı araba yarışları ve gladyatör dövüşleri özellikle politik kariyerinin başından itibaren sporun sosyal gücünün farkında olan Sezar tarafından düzenlenen abartılı etkinliklerinin ana unsurlarını oluşturmuştur. Politikacıların güç gösterisine dönüşen sportif etkinliklerin vahşet içeriği de giderek artmış özellikle vahşi hayvan dövüşlerinde Roma'nın dört köşesinden getirtilen egzotik hayvanlar kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca cenazeler, zaferler ve dini festivaller dolayısıyla düzenlenen sportif etkinliklerin; politikacı ve yöneticilerin siyasi amaçları doğrultusunda halkı büyüleyerek kendi yörüngelerinde tutmak amacıyla kullandıkları görülmektedir. Liderler tarafından savaşların halk üzerindeki etkilerini ve sınıflar arası çatışmaları eğlence yoluyla unutturma aracı olarak kullanılan oyunlar, aynı zamanda bir rekabet aracı ve güç gösterisine dönüşerek giderek devleşmiştir. Bu durum, modern zamanın farklı diktatörlerine atfedilmiş olsa da anlam olarak aynı paydada buluşulan ve "3F" olarak tanımlanan Football (Futbol), Fado (müzik) ve Fatima (din)[11] ile fazlasıyla benzerlik göstermektedir. Günümüzde de halen birçok sosyal sorunun öteleyicisi ve toplumların uyuşturucusu kabul edilen sporun antik uygarlıklar arasındaki en güzel sergileniş biçimi Roma'dır. Kuşkusuz tarihin en büyük askeri devletlerinden biri olarak beden eğitimi ve spor etkinliklerini her dönem savaşa hazırlık amacıyla uygulayan Roma'da sporun işlevi, Cumhuriyet döneminde Sezar'dan itibaren istikrarlı biçimde sosyo-politik amaçlara doğru evrilecek ve İmparatorluk döneminde zirveye ulaşacaktır…

[11]Fado eğlence anlamında da kullanıldığı gibi ilerleyen dönemlerde 3F mottosunun Futbol, Fado ve Fiesta (eğlence) şeklindeki kullanımlarına da rastlanılmaktadır.

*Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr

KAYNAKLAR

Akkurt, M. (2020). *Antik çağ uygarlıklarında sporun görünümü, uygulama nedenleri ve fonksiyonları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden eğitimi ve spor Anabilim Dalı, Kütahya.

Alpman, C. (1972). *Eğitimin bütünlüğü içinde beden eğitimi ve çağlar boyunca gelişimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Aytaç, K. (2018). *Avrupa eğitim tarihi: Antikçağ'dan 19. yüzyılın sonlarına kadar* (7. Basım). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baker, S. (2012). *Eski Roma, bir imparatorluğun yükselişi ve çöküşü*. İstanbul: Say Yayınları.

Beard, M. (2015). *SPQR: A history of Ancient Rome*. (İ. Sağlamer Çev.). İstanbul: Pegasus.

Bishop, M. C. (2017). *Gladiators: Fightingtothedeath in Ancient Rome*. USA: CasematePublishers.

Creighton, M. (2021). *Roma tarihi.* (G. İspir Çev.). Ankara: Dorlion.

Crowther, N. B. (1980). Nudityandmorality: Athletics in Italy. *TheClasicalJournal*, *76*(2), 119-123.

Crowther, N. B. (1983). Greekgames in republican Rome. *L'AntiquitéClassique*, (52), 268-273.

Crowther, N. B. (2007). *Sport in ancienttimes*. Amerika: Praeger.

Dürüşken, Ç. (1996). *Eskiçağ'da spor*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Eyre, J. J. (1963). Roman education in thelaterepublicandearlyempire. *Greece& Rome*, *10*(1), 47-59.

Freeman, C. (1996). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları* (S. K. Angı Çev.). Ankara: Dost Kitap Evi.

Gardiner, E. (1905). Wrestling (continued). *TheJournal of HellenicStudies*, (25), 263-293.

Gardiner, E. N. (1930). *Athletics of theancientworld.* Britain: Oxford at theClarendonPress.

Garton, C. (1964). Sullaandthetheatre. *Phoenix, 18*(2), 137-156.

Gori, G. (1988). Games of strength, dexterityandaccuracy in Etruscancivilization. *The International Journal of theHistory of Sport, 5*(3), 360-371.

Gori, G. (2014). Etruscansportsand festival. T. F. Scanlon (Ed.), *Sport in theGreekand Roman world* içinde (cilt 2, 190-198). United Kingdom: Oxford UniversityPress.

Guttmann, A. (1986). *Sports spectators*. New York: Columbia UniversityPress.

Harris, H. A. (1972). *Sport in Greeceand Rome.* New York: Cornell UniversityPress.

Keaveney, A. (2005). *Sullathelastrepublican.* New York: Routledge.

Köhne, E. (2000). Breadandcircuses: Thepolitics of entertainment. E. Köhne, C. Ewigleben (Eds.),*GladiatorsandCaesars: Thepower of spectacle in Ancient Rome* içinde (8-30). Los Angeles: University of California Press.

Kuiper, K. (Ed.). (2011). *Ancient Rome: FromRomulusandRemustothevisigothinvasion*. New York: BritannicaEducational Publishing.

Kyle, D. G. (1998). *Spectacles of death in Ancient Rome*. New York: Routledge.

**Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr*

Kyle, D. G. (2007). *Sportandspectacle in theancientworld*. Malden: Blackwell Publishing.

Leonard, F. E. (1923). *Guide tothehistory of physicaleducation*. New York: Lea&Febiger.

Mechikoff, R. (2009). *A history of philosophy of sportandphysicaleducation: Fromancientcivilizationtothe modern world*. New York: McGraw-Hill.

Miller, S. G. (2004). *Ancient Greekathletics*. London: Yale UniversityPress.

Murray, S. C. (2015). Sportandeducation in Ancient Greeceand Rome. W. M. Bloomer (Ed.), A *companiontoancienteducation*içinde (430-443). UK: WileyBlackwell.

Olivova, V. (1985). *Sportandgames in theancientworld*. New York: st.Martin'sPress.

Piquero, J. C., Vaquero, F. C. (2011). Los oficios de la diversion en Roma. *Espacio, Tiempo y Forma, Serie II, HistoriaAntique*, (24), 363-379.

Polzer, J. (1965). Thelocation of theobelisks in the Circus Maximus in Rome. *Journal of theSociety of ArchitecturalHistorians,24*(2), 165-169.

Potter, D.(2012). *Thevictor'scrown: A history of ancientsportfrom Homer toByzantium.* New York: Oxford UniversityPress.

Poulsen, F. (1922). *EtruscanTombpaintings: Theirsubjectsandsignificance*. Britain: Oxford UniversityPress.

Poynton, J. (1938). Thepublicgames of the Romans. *Greece& Rome, 7*(20), 76-85.

Rawson, E. (1981). Chariot-racing in the Roman Republic. *Papers of the British School at Rome*, *49*, 1-16.

Renatus, F. V. (2020). *Roma savaş sanatı* (4. Baskı). (S. Özgüler, K. A. Çetinalp Çev.). İstanbul: Kronik Kitap.

Santangelo, F. (2007). *Sulla, theelitesandtheempire: A study of Roman policies in ItalyandGreek East.* Boston: Brill.

Scambler, G. (2005). *Sportandsociety: History, powerandculture*. New York: Open UniversityPress.

Shaw, B. D. (2001). TheSpartacusSlaveWar; 73–71 BC. B. D. Shaw (Ed.), *SpartacusandtheSlaveWar*içinde (130-131). New York: PalgraveMacmillan.

Smith, C. (2009). Sulla'smemoirs. A. Powell, C. Smith (Eds.), *TheLostMemoirs of Augustusandthedevelopment of Roman autobiography* içinde (65-85). Amerika: TheClassicalPress of Wales.

Şinoforoğlu, T. (2020*). Antik Olimpiyat Oyunları*. Ankara: Spor Yayınevi ve Kitapevi.

Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma tarihine giriş*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Tellegen-Couperus, O. (1993). *A history of Roman law*. London, New York: Routledge.

Thuillier, J. P. (1989). Lesdesultores de l'Italieantique. *Comptesrendusdesséances de l'AcadémiedesInscriptions et Belles-Lettres*, *133*(1), 33-53.

Thuillier, J. P. (2004). Le sport dans la civilisationEtrusque: EntreGrece et Rome.*EtudesBalkaniques*, (11), 13-32.

Thuillier, J. P. (2017). Sports. A. Naso (Ed.), *Etruscology*içinde (221-232). Berlin: De Gruyter.

Uzunaslan, A. (2010). *Gladyatörler arenanın tutsak savaşçıları*. Ankara: Myken Yayınları.

**Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr*

Vernesi, C., Caramelli, D., Dupanloup, I., Bertorelle, G., Lari, M., Cappellini, E., … Barbujani, G. (2004). TheEtruscans: A population-geneticstudy. *TheAmericanJournal of Human Genetics*, *74*(4), 694-704. doi: 10.1086/383284.

Warden, P. G. (1982). An Etruscanbronzegroup. *AmericanJournal of Archaeology*. *86*(2), 233-238.

Wiedemann, T. (2002). *Emperorsandgladiators*. London, New York: Routledge.

Yıldıran, İ. (2011). Fairplay: Etimolojik, semantik ve tarihsel bir bakış. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *16*(4), 3-18.

Yıldıran, İ. (2014). Antikiteden moderniteye olimpiyat oyunları: İdealler ve gerçekler. *Hece(Batı medeniyeti özel sayısı)*, *18*(210-212), 555-570.

**Sorumlu Yazar: Tolga Şinoforoğlu. Doç. Dr. E-mail: tolga.sinoforoglu@dpu.edu.tr*